

BRASNYÓ ISTVÁN HATVANÉVES

BRASNYÓ-MŰVEK ELSŐ OLVASATA NYOMÁN . . .

Recenziók, fülszövegek

BORI IMRE

MACULA

A *Macula* a pikareszk regény kései virága, amelyben a *kaland* – immár az antihős – pontosabban antihősök sajátos „mozgásában” realizálódik és konkretizálódik. Sajátosnak nevezhetjük ezt a „mozgást”, mert az író nem a történésekre kíváncsi, nem a történésvetítés fordulatos voltával jeleskedik, hanem mintegy az *életanyagot* mozgatja – s a vélt és várt történések az életanyag mozgásaként vannak jelen. Ennek a mozgásnak a hajtóereje a „percepció bágyadt gőzölgéseiből” keletkezik, iránya, egyben a hősök megtette út is a „mábol a mába” mutat. Nem lehet éppen ezért folyamatokról sem beszélni a *Maculával* kapcsolatban, főképpen, hogy maga az író is jelzi, „ez nem folyamat kérem szépen, ez tartam”! S ha ez így van, a regény időfogalmán is el kell végezni a szükséges változtatásokat. Nem mondhatjuk, hogy az író hősei társaságában az eltűnt idő nyomában jár, illetve hogy a „megtalált idő” támasztotta öröm mámorában úszik, nem kacérkodik az *időtlenység* gondolatával sem, de vonzódik relatív voltának megélése és megmutatása művészi lehetőségeihez. Megtaláljuk benne is a „nagy időt”, de ennek az óra mutatója is nagy: „az a nagy idő, amíg a komp egyet fordul”, míg a konkrét, az ún. történeti idő kezdeti határa az 1920-as évek, s tovább mozog az 1930-as években, és halad a jelen felé. Az ilyen létérzékelési sajátosságok odahatnak, hogy az író változtat a narráció megszokott módján is: a *bábjáték* darabosabb-vaskosabb, de a „minden lehet” képzetét idézi olvasója emlékezetébe, ami a groteszk benyomását kelti, s mint ilyen az írói létfelfogás interpretációját is befolyásolja. A bábu-lét és a bábu-sors különben a XX. századi írók kedvelt művészeti motívuma, s itt Brasnyó István egy nagy irodalmi örökség letéteményese.

Szépen illeszkednek az így kapott világszínpadi körülmények közé hősei, mert ők is bábuk vagy bábszerű lények, egyben metamorfózisra mindig készek, fölöttébb képlékenyek, így a regény hősei egy hatalmas bábjáték szabadon mozgó figurái. Őket az író a regény egy szöveghelyén „báblényegű teremtményeknek” nevezi. E lények lelkesége sem nyilatkozhatna meg másként, s a többarcúság is jelen van az író birtokolta tükörrendszer jóvoltából, amely „összevissza torzít, horpaszt és sajtol”. Az egyetlen valóságos regényfigura is velük rokon: Nagypáti Kukac Péter álom-alakja tűnik fel a regény vége felé a szemhatáron. Elsődleges *regénytényező* tehát a *metamorfózis* – ez a Krúdy Gyula és Virginia Woolf szentesítette írói lehetőség. Nem szentségtörés tehát, ha a metamorfózisokra esküszik Brasnyó István is ebben a regényében, s vele hőse: „Akkor talán mégsem volt egészen fölösleges különböző formákban oly hosszú ideig bizonyos helyeken vesztegelni, ha egyszeriben valami fogékonyság mutatkozik, és bennünk a változás megérzése iránt, nem vezett ki még belőlünk teljesen az észlelések képessége: végigmentünk a hosszú időn, és most majd a rövidet fogjuk tapasztalni, amelyetől fölösleges minden fűnkben reszketni – ha a hosszabb idő inkább labirintus, akkor a rövidebb mindenképpen örvény.” E módszertani utasítást is tartalmazó idézet nyomán találhatunk olyan mondatokat is, amelyek jelzik, a *Macula* megalkotása közben az írónak Krúdy Gyula Szindbádjához is köze volt: „Szerettem volna megmaradni bábnak, úgy talán még emlékezhetnék valakire. Ahogyan vonatfűttyre ébrednék egy jóval későbbi, még egyelőre beláthatatlan távoli hajnalon, fagyos hangra, és az arcom mellett résnyre nyitva az ablak, mintha valaki kiszökött volna rajta, s azután csak behajtotta maga után.” Olyan regényvilágban járunk tehát, amelynek nincsenek szilárd kerítései, a valóság határai bizonytalanok, a hősök azonosságtudata sincs ereje teljében, így a valósággal két formájában találkozhat e regényben az olvasó: tárgyi mivoltában, amikor az emberen kívülit érzékeljük, míg föltételezhető képlékenységében pedig az embert látjuk, akit az írói sóhaj leng be: „ki láthatna bele egy emberbe”! Van olyan érzése is egynémelyik hősnek, hogy valójában nem más, mint egy „hamisított hulla”. Az *igaz* és a *hamis* kategóriái sem kézenfekvőek ebben a regényben: az író itt is a bizonytalanság határterületein időz a legszívesebben, ott, ahonnan az illúzió már-már a valóság alakját mutatja, a valóság pedig kontúrjainak ellentétét ígéri. Egy táj, amely a délibáb tréfáját produkálja – ez az életsíkja a *Maculának*. A délibáb-világ képzeete természetesen nem felel a „puszta ország” ugyancsak szemünkbe ötlő képzetével, hiszen a délibáb is a semmi fogalomkörébe sorolható. S ha a regénybeli elejtett kérdésre apellálunk, akkor a mű írója is magába szippantó ösközpontjában találjunk magunk: „Írni szeretett volna? Kinek? Innen írni? Nincs itten porta, Nincs itt semmi . . . Csak a puszta élet.” Ennek az életnek pedig földrajzi határait is sejtethetjük: tengelyé-

ben a Becse–Szenttamás-vonal van, és egy nagyobb sugarú körben elfér Budapest éppen úgy, mint a középkori Szerémségben az egykori Nagytolnai. S még ott van a „folt-ember”, s vele a „folt-világ” – a macula, amely szennyfolt a világon, ha értelemszerűen reprodukáljuk a cím jelentését. Olyan ez a folt, mint amikor a festő „elhibázta volna az alakot”. A formaadó elve is itt lappang a regénynek. Egyetlen monológ ez a mű, amely sajátos definiátlanságával külső kifejezési alakja akar lenni a belvilág életmatériájának. Ám mégis a legfontosabb a *Macula* életanyaga, az írói világismeret foka. S itt csak azt mondhatjuk, hogy az az író, aki tudja, hogy az „esti kutya hangja . . . olyan, mintha valaki befelé nézne az ablakon”, az étellel gazdag világot tud az olvasónak felkínálni. Pessimista színezetű filozófiai „üzenete” is a maga képszerűségében erre a világgazdagságra mutat: „A világ lényegében még mindig olyan, akár a friss vakondtúrás, meg a ki nem hevert elemi csapás: elborzadva szemléljük a szakadatlan kárt, amit okoz magának.” Utolsó regénydefinícióként pedig hadd hivatkozzunk az íróra, aki felkínálja a meghatározást: „encyclopaedia occulta”. S valóban, ez a regény!

BESTIÁRIUM

Lelkes recenziót akarok írni Brasnyó István kéziratáról. Lelkeset, mert ismét azt kell mondani, hogy Brasnyó István a regényei és elbeszélései után most a *Bestiárium* címmel költeményeinek nagyon meggyőző és fölöttébb jelentős gyűjteményét adta a Kiadónak. Nemcsak a jugoszláviai magyar költészetnek, hanem a modern egyetemes magyar lírának is új tisztaságkönyvét hozta létre, amelyben a szürrealizmus támadt fel fényben és dicsőségben, ahogyan az elmúlt évtizedben egyáltalán lehetséges volt ilyen feltámadás. S ahogyan Kassák Lajos egykori könyve, most Brasnyó István *Bestiáriuma* a költői képességek mintakönyve: ahány ciklusa van a versgyűjteménynek, annyi lehetőség mutatkozik meg, ilyen módon pedig a teljesség letörölhetetlen benyomását hordozza a gyűjtemény, de úgy, hogy a lelkes olvasó-recenzens azt kiálthatja világgá, hogy a lét gazdagságát hirdeti ez új Bestiárium, egy nagyformátumú, a világról lényegeset mondani tudó és mondó költő, aki annyira a mienk, hogy minden sorát olvasva mintha hazaérkezne az ember. Ne zavarjon bennünket, hogy Brasnyó maga „válogatott fondorlatainak” mondja gyűjteményét, mert az egyetemes magyar irodalom legkompaktabb és legmélyebb szürrealista verseskönyvéről van szó, tegyük hozzá: a letisztult szürrealizmus verseskönyvéről, amely akár esztétikai szenzáció is lehetne, mert minden együtt van, ami ehhez szükséges: a képzettársítások szabadságai, a szabad ötletek pattantyúi, a *látvány*, amit ezek a szürrealista fények bevilágítanak – mind-mind a költészet magasába emelt hazai valóság, képzeletünk enciklopédiája!

A gyűjteményt három úgynevezett hosszúvers vezeti be, itt olvasható a kötet címét adó vers is. Majd négy rövid, illetve rövidebb vers következik, hogy egy hosszúvers után rövidversek sorozata következzen, méghozzá olyan módon, hogy egy-egy hosszabb vers mély lélegzete szakítsa meg a sorozatot. Külön jelentős a Köpeny az átutazónak ötvenöt prózaverse (általában rövid), majd a manierista Mit beszél ez? következik, hogy a gyűjteményt a Földidézhetetlen pillanat című ugyancsak prózavers-sorozat (de most hosszabbak a versek) zárja, amely amolyan lírai kis lét-esszék benyomását keltik.

Mindezek után nyilván akadémikuskodásnak tűnik, ha azt írja le, a Fogják Vergiliust című kis vers inkább egy mottóban lenne helyén. No de ennyit a lelkes recenzens is hadd engedjen meg magának!

S azt talán le se kell írni, de mégis leírom, hogy Brasnyó István kötetét mindenképpen kiadásra ajánlom!

KÉSZ REGÉNY

A *Kész regény* Brasnyó István azon regényeinek a sorába tartozik, amelyekben nem a történet a fontos, hanem a létezés érzékelése, a van és volt kifejezése, általában pedig az ittlété. A narrátor bevezető mondatfutamai után felhangzik egy haldoklás robaja, mely olyan volt, „mintha valaki a kémény huzatán keresztül szedné a levegőt vagy igyekezne levegőhöz jutni, kapkodva és fuldokolva”, és azzal ér véget, hogy „mintha hodály nyílt volna előtte”, holott a világ zárt volt, és amikor kinézett az ablakon, „akár a koporsó ablakán keresztül” nézett volna kifelé vagy befelé. Időtlenységben és tértelen térben van a regény világa, holott a narrátor és azok, akikről mesél, akikről információkat közöl, úgy tetszik, mégis az élet valóságos talaján mozognak, a „földön”, főképpen, hogy „az emberiség a földbe szokott veszni”. Ez a narrátor vendég a „vendégvilágban”, és ilyenként vándorol, ha vándorlásnak lehet nevezni a fizikai értelemben vett járást-kelest, vagy vándorol gondolatban, közeledik asszociációk „járgányain”.

Valóság és metaforikus képek sorozata következik Brasnyó István regényében az elsőtől az utolsó oldalakig, hogy szövegegyüttesének majdnem a mértani középpontjában a következő rövid bekezdést találjuk:

„Bánatos itt minden. Ez a vidék úgy összeszorult, mintha hurokban lenne, s azt is egyre összébb és összébb húzzák. Lassan-lassan már ott feszül az ember nyakán. Létezhetne ennél értelmesebb válasz arra a kérdésre, hogy valaki érti-e? Mi más maradhat hátra, mint szabad asszociációkban gondolkodni?”

A *Kész regény* a *Szokott-e ősz lenni Paraguayban?* és az *Írmaq* című regény folytatása.

VAKTA

Brasnyó István *Vakta* című regénye a szerző újabb regényeinek a sorába illeszkedik, s szövege magán viseli elbeszélőművészetének minden erényét és azokat a jellemző, főképpen kompozíciós ismérveket, amelyek jelentőssé teszik alkotásait, egyúttal pedig a szabványos regényekhez szokott olvasónak az idegenkedését is kiválthatják, hiszen Brasnyó István konzekvensen a regény szövegszerűségén és nem cselekményén inszisztál, és ennek kedvéért lemond arról, amit cselekménynek szoktunk nevezni, s mi több: immár átminősíti hőseit is – most árnyakká, hiszen szövegének egyik helyén azt olvassuk, hogy hősei futnak „valóságkörvonalaik után”. Nem véletlen, hogy mindvégig a hősök árny voltáról esik szó a regényben, hogy felmerül az olvasóban a gyanú, mind a három hős „árnyból szótt lélek”, akik mintha a filmvászonról léptek volna az életbe, nem bírnak három dimenzióval, és Brasnyó István nem oldja fel azt a dilemmákat sem, hogy a regényben ki kit gondolt ki, mert abba a „képzeletvilágba siettek vissza” a regény utolsó negyedében, „ahonnan eredetileg elszabadultak”. Mondja is Brasnyó István, hogy „mozivászonról szökött fantázia” a teremtő elve, amellyel regénybe írta központi hőseit, akikről nagyon sokszor szó esik, de talán egyszer sem kerülnek hozzánk „emberközelpbe”, nincs tömegük, ahogyan a filmvászonon mozgó alakoknak sincs.